

GEORGIUS ATH. TURLIDES

Doct. Lit. Lat. Univ. Athen.

**OBSERVATIONES CUM SCHOLIIS
IN DIGESTA IUSTINIANI IMPERATORIS
(DIG. XLVIII 8,1-3)**

A' TEXTUM

Lex Cornelia de sicariis et veneficis in Digesta Iustiniani Imperatoris citatur (XLVIII 8, 1-3) ut infra notamus.

I) Dig. XLVIII 8, 1-3 (Th. Mommsen - P. Krueger, Corpus Juris Civilis. Institutiones. Digesta. I. Berolini 1928²). Ibid. XLVIII. 8, 1 §1: «Marcianus libro quarto decimo institutionum Lege Cornelia de sicariis et veneficis tenetur, qui hominem occiderit... Praeterea tenetur, qui hominis necandi causa venenum confecerit dederit».

II) Dig. XLVIII 8, 3 §1: «Marcianus libro quarto decimo institutionum eiusdem legis Corneliae de sicariis et veneficis quinto, qui venenum necandi hominis causa fecerit vel vendiderit vel habuerit plectitur». «Eiusdem legis poena adjicitur, qui in publicum mala medicamenta¹ vendiderit vel hominis necandi causa habuerit. Adiectio autem ista 'veneni mali², ostendit esse quaedam et non mala venena. Ergo nomen medium est et tam id, quod ad sanandum, quam id, quod ad occidendum paratum est continet, sed et id quod amatorum³ appellatur: sed hoc solum notatur in ea lege, quod hominis necandi causa habet».

B' OBSERVATIONES CUM SCHOLIIS

1) Quae medicamenta vel veneficia illiciebant amorem, antiqui Graeci φίλτρα vocabant. Nec non eadem «philtera» quoque vocabant Latini, ut Ov. Ars. Am. II 105-106: «Nec data profuerint pallentia philtera puellis: I philtera nocent animis vimque furoris habent». Juv. Sat. VI 610-611: «Hic magicos affert cantus, hic Thessala vendit I philtera, quibus valeat mentem vexare mariti....».

De malo animo aut de malo exemplo medicamenta donandi vide. Dig. XLVIII 8, 3 §2: «Sed ex senatus consulto relegari iussa est ea, quae non quidem malo animo, sed malo exemplo medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea quae acceperat decesserit».

Medicamenta quae conceptionem vel partum iuvabant graece κητήρια vel ὠκυτόκια appellabantur. Revera τὰ κητήρια vel si quae ut apud Ἱπποκρ. Περὶ γυν. α' (D. C. G. Kühn, Medicorum Graecorum Opera quae extant. V. XXII, p. 714) legimus a medicis vel pigmentariis dabantur mulieribus, τὰ ὠκυτόκια non conciperet «εἰ μὴ κυῖσκειτο», vel si parere non posset prius pariens «ἦν μὴ δύναίτο τίκτειν πρόσθεν τίκτουσα».

Medicamenta quae conceptionem vel partum prohibebant graece nominabantur ἀτόκια vel φθόρια vel ἐκβόλια. Praesertim τὰ ἀτόκια a medicis vel pigmentariis mulieribus dabantur ad conceptionem prohibendam, τὰ φθόρια ad dirimendum conceptum, quia ut apud Σωφ. γυν. [I-Ilberg, Sorani Gynaeciorum libri

IV de signis fracturarum, de fasciis, vita Hippocratis secundum Soranus-Adnexae sunt Tabulae XVIII. Lipsiae MCMXXVII). Ibid. I XIX 10] legimus «ἀτόκιον δὲ φθορίου διαφέρει, τὸ μὲν γὰρ οὐκ ἐξ γενέσθαι σύλληψιν, τὸ δὲ φθείρει τὸ συλληφθέν». Notandum quoque τὸ ἐκβόλιον, quod, ut continuo idem medicus docet, synonymum a nonnullis τῷ φθορίῳ dicebatur, ab aliis vero differens: «εἴπωμεν οὖν ἄλλο 'φθόριον' καὶ ἄλλο ἀτόκιον. τὸ δὲ 'ἐκβόλιον' οἱ μὲν συνωυμεῖν τῷ φθορίῳ λέγουσιν, οἱ δὲ διαφέρειν τῷ μὴ ἐν φαρμάκοις νοεῖσθαι, κατασεισμοῖς δὲ καὶ πηδήμασιν, εἰ τύχῃ». Cf. Α. Α. Λουϊζίδου, Διορθωτικὰ εἰς Πλούταρχον, in «Πλάτων», v. 7, f. A (1955) 121, not. 3.

Inter externa et ea conserenda sunt medicamenta, quae ad provocanda menstrua erant, et graece καταμηνίων vel ἐπιμηνίων ἐπαγωγή dicebant.

Medicamenta quoque, quae in senatus consulto citantur (Dig. XLVIII 8, 3 §3) data 'lustramenti causa' purgativa esse videntur. Omnia medicamenta, quae in senatus consulto citantur, quae conceptionem prohibent vel post conceptionem foetum delent, atque de vi eorum et usu ex medicis veteribus praesertimque ex Dioscuride cognoscimus. Διοσκ. (Pedani Dioscuridis Anazarbei, De materia medica. Libri quinque. M. Wellman, vol. I-II. Berolini MCMVII-MCMXIV). II 61, 2 «εἶδος οὖσαι καθαρίδων... δύναμις δὲ αὐτῶν κοινή, σηπτική, θερμαντική, ἔλκωτική, ὄθεν μείγνυται». [βούπρηστις]. II 61, 2: «ἄγουσι δὲ καὶ ἔμμηνα πεσοῖς μαλακτικοῖς μυγεῖσαι» [καθαρίδες]. II 62, 1: «εἶδος ἔστι σαύρας ναχελές... μείγνυται δὲ σηπταῖς (καὶ ἔλκωτικαῖς δυνάμεσι) καὶ λεπρικαῖς, ὡς καθαρὶς καὶ ἀποτίθεται ὁμοίως» [σαλαμάνδρα]. IV 75, 4: «...καθ' ἑαυτὸν δὲ ὅσον ἡμῶν βολον προστεθεῖς ἔμμηνα καὶ ἔμβρυα ἄγει». [μανδραγόρας]. IV 76, 1. «κτείνει δὲ καὶ παρδάλεις καὶ σὺς καὶ λύκους καὶ πᾶν θηρίον κρεαδίῳ ἐντιθέμενον καὶ παραβαλλόμενον» [ἀκόνιτον]. IV 78, 1: «ἔστι δὲ καὶ αὐτὸ τῶν φθαρτικῶν κατὰ ψῆξιν ἀναιροῦν». [κόνειον]. Cf. Γ. Ἀ. Χριστοδοῦλου, Σύμμικτα Κριτικά. Ἀθήνα 1986, pp, 185-186.

Vide quoque in Basilica (D. C. G. E. Heimbach, Basilicorum libri LX. t. V. Lipsiae 1850), Βασιλ. LX39, 1 Τίτλος Α. Θ. (Νόμος Κορνέλιος περὶ φονευτῶν καὶ φαρμακῶν, καὶ μαθηματικῶν, καὶ τῶν ὁμοίων) «...Κανὼν 91 τῆς ἐν Τροῦλλῳ τοῦ παλατίου συνόδου. τὰς ἀμβλωτρίδια διδούσας φάρμακα καὶ τὰς δεχομένας τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια τῷ τοῦ φονέως ἐπιτιμῷ καθυποβάλλομεν». Βασιλ. LX 39, 3 «Κατέχεται τῷ περὶ ἀνδροφόνων νόμῳ καὶ ὁ πιγμεντάριος προπετῶς διδούς τινι φάρμακον ἢ σαλαμάνδραν, ἢ ἀκόνιτον, ἢ πιτυοκάμπην, ἢ βούβρωστιν, ἢ μανδραγόραν, ἢ καθαρίδας». Βασιλ. LX 39, 22: Πλέον ἔστι τὸ φονεῦσαι φαρμάκοις τοῦ ξίφει ἀνελεῖν. τὴν αὐτὴν οὖν ἐπέχουσιν ἑκατέροις τιμωρίαν». Βασιλ. LX 39, 22: «καὶ αἱ τὰ ἀμβλωτρίδια διδοῦσαι φάρμακα φονεῦσθαι εἰσὶ καὶ αὐταὶ καὶ αἱ δεχόμεναι τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια».

De vocabulo βούβρωστις in scriptores Graecos referimus: Ἀγαθ. «εἰ γὰρ αἰεὶ βούβρωστιν ἔχεις Ἐρυσίχθονος αὐτοῦ». Ἡσύχ. (K. Latte, Hesychii Alexandrini Lexicon v. I A-Δ). Hauniae MCMLIII). βούβοσις: πολυφαγία. Ἡσύχ: βούπρηστις: λαχάνου εἶδος. Ἡσύχ: βούβρωστις: μεγάλη πενία. λύπη Ω 532 ζωύφιον. μέγας λιμός. vg λύμη. φθορά. φθόνος. Καλλιμ. εἰς Δήμ, 103: «νῦν δὲ κακὰ βούβρωστις ἐν ὀφθαλμοῖσι κάθηται». Νίκανδρ. Θηρ. 409: «Εἰ δ' ὄλοη βούβρωστις αἰδρεῖφι πελάσση». Νικαλ. 346: «τοῦνεκα τὴν βούπρηστιν ἐπικλείουσι νομῆς». Ὀμ. Ἰλ. Ω 532: «καὶ ἐ κακῇ βούβρωστις ἐπὶ χθόνα διὰν ἐλαύνει». Schol. Ἰλ. Ω 532: βούβρωστις] κυρίως ὁ μέγας καὶ χαλεπὸς λιμός· νῦν δὲ ἀντὶ τῆς μεγάλης ἀνίας καὶ λύπης κεῖται ἡ λέξις· ἔνιοι δὲ βούβρωστιν τὸν οἶκτον ἐδέξαντο. Ὀππ. Ἀλ. 2, 207-208: «ἀλλ' ἀτέλευτον (ἀτέλεστον cod.) Ἰ Λύσ-

σαν ἀεὶ [λυσσομανῆ cod.] βούβρωστιν ἀναιδέϊ γαστρὶ φυλάσσει». Πλούτ. Συμπ. 6, 8, 1, 3: «Τὸ μὲν οὖν [βού]λιμον ἐδόκει μέγαν ἢ δημόσιον ἀποσημαίνει καὶ μάλιστα παρ' ἡμῖν τοῖς Αἰολεῦσιν, ἀντὶ τοῦ β τῷ π χρωμένοις· οὐ γὰρ βούλιμον ἀλλὰ πούλιμον, οἶον πολὺν ὄντα, πάλαι ὠνομάζομεν». Πλούτ. Συμπ. 6, 8, 1, 4: «Ἐδόκει δὲ ἡ βούβρωστις ἕτερον εἶναι· τὸ δὲ τεκμήριον ἐλαμβάνομεν ἐκ τῶν Μητροδώρου Ἰωνικῶν ἱστορεῖ γάρ, ὅτι Σμυρναῖοι τὸ παλαιὸν Αἰολεῖς ὄντες θύουσι Βουβρώστει ταῦρον μέλανα, καὶ κατακόψαντες αὐτόδορον ὀλοκαυτοῦσιν». Μ. Ἐτυμολογ. (Th. Gaisford, Etymologicum Magnum. Amsterdam 1967²) 206, 39 ἐν λ. βούβρωστις: κυρίως ὁ μέγας λιμός· ὅτι καὶ βοῦς λυμαίνεται καὶ τοὺς βοῦς βρώσιν ποιεῖ ὁ χαλεπὸς λιμός. Ἐπὶ δὲ τοῦ, καὶ ἐ κακῆ βούβρωστις ἐπὶ χθόνα διὰν ἐλαύνει, Ἰλιάδος Ω' ἀντὶ τοῦ μεγάλης ἀνία καὶ λύπη. Ἔνιοι δὲ βούβρωστιν τὸν οἶκτον. Vide quoque ibidem, 593, 39. Βούβρωστις]. Vid. Alberti ad Hesych. T. 1, p. 747. not. I BE. Legitur in Antholog. II 31, 5. (in Brunckii Analectt. Vol. III p. 61 carm. LXXIV) et apud Nicandrum Theriac. 409. Verba Homeri, καὶ ἐ-ἐλαύνει, extant Iliad. Ω' 532. ubi vid. Schol. ANON. Conf. Scholia in Platonem p. 152 edit Ruhnken ST.

2) 'Veni mali': De huius generis porro malis venenis cf: H. Wappäus, Zur Lehre von den Rechtsverkehr entzogenen Sachen nach römischen und heutigen Recht, p. 17, Göttingen 1867.

3) De amatorio quod ex eis vero medicamentis vel veneficiis erat, quae illiciebant amorem referre possumus: De his amatoriis cf. Sen. Epist. I 9, 6: «ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius veneficae carmine: si vis amari ama» Plin. Nat. Hist. XIII 52, 142: «Item alium, qui vocatur chariton blepharon, efficacem in amatoriis». XX 15, 32: «Orpheus amatorium inesse staphylino dixit, fortassis quoniam...» XXV 102, 160: «alii stergethron, quia amatoriis conveniat, alii stegeson, quoniam...» XXVII 35, 57: «Catanancen Thesalam herbam, qualis sit, describi a nobis supervacuum est, cum sit usus eius ad amatoria tantum». XXVII 99, 125: «Phyteuma quale sit, describere supervacuum habeo, cum usus eius tantum ad amatoria». Quint. Inst. VII 3, 10: «Interim quaeritur in rebus specie diversis, an et hoc et hoc eodem modo sit appellandum, cum res utraque habet suum nomen ut amatorium, venenum». VII 3, 30: «Sed etiam ex contrario argumenta ducuntur, ut si quaeratur, [an] amatorium venenum sit necne, quia venenum amatorium non sit». VII 8, 2: «Saepe se verberanti marito uxor amatorium dedit, eundem repudiavit» VII 8, 2: «Fortissima est actio dicentis amatorium venenum esse». VIII 5, 31: «Vis scire venenum esse amatorium?». Vide autem: G. Ath. Turlichs, Animadversiones Criticae. (Dig. 48, 8, 1). Athenis MCMLXXV, pp. 8.